

A Magyar Régész Szövetség tagjainak Etikai Kódexe

1. Bevezetés

Az emberiség állandó törekvése, hogy jobban megismerje fejlődésének múltbeli történéseit akkor is, ha erről nem maradtak fenn írásos források. Tudásunkat egy másik forrásanyaggal, az elmúlt korok emberi cselekvéseinek maradványaival – a régészeti örökséggel – tudjuk teljesebbé tenni. A régészeti örökség a külső beavatkozásokra érzékeny, véges terjedelmű és meg nem újítható történeti forrás, melynek feldolgozása, hozzáférhetővé tétele komoly szakmai felkészültséget és felelősséget igényel. A régészek hivatásának célja ennek az örökségnek a felkutatása, vizsgálata és értelmezése a társadalom számára.

A régészeti értelmezések eredménye az egyes emberekben erősíti a közösséghez tartozás, a tájhoz kötődés tudatát, így emeli a társadalom életminőségét, és ezért a régész a *közjó* érdekében cselekszik.

A régészeti felfedezéseket a társadalom széles rétegeinek érdeklődése kíséri. E felfedezések formálják kulturális értékrendünket, nemzeti tudatunkat. E hivatás nagy tekintélynek és népszerűségnek örvend Magyarországon. Ezt a tekintélyt és társadalmi érdeklődést olyan tőkeként kell felfognunk, amelyet gyarapítani kell, és értéke teljében kell átadni a jövő nemzedékei számára.

Ez a tekintély és a társadalmi tőke csak akkor őrizhető meg, ha a régészek átérzik a *társadalom iránti felelősségüket*, és minden megnyilvánulásukban hitelesek tudnak maradni.

Az Etikai Kódex célja az, hogy általában a régészeti tevékenység során, különösen pedig döntési helyzetekben mutasson irányt a Szövetség tagjai számára és szabályozza a régésztől elvárható viselkedést. Az Etikai Kódexet a Szövetség tagjai magukra nézve kötelezőnek fogadják el, ezért a Szövetség hivatalos tagnévsora alapján a külvilág számára is nyilvánvalóvá válik, hogy kik azok a szakemberek, akik hivatásuk gyakorlása során a legmagasabb fokú hozzájárásra, megbízóikkal, munkatársaikkal, beosztottjaikkal szemben felelősségteljes magatartásra törekuszenek. A Szövetség tagjainak a szakma erkölcsi normáinak betartása és a Kódexnek megfelelő etikus magatartás mindennapos kötelezettségük. Az Etikai Kódex szabályaitól való eltérés a Fegyelmi Szabályzat szerint a Szövetség vizsgálatát, figyelmeztetést, a tagsági viszony felfüggesztését vagy a tagok sorából való kizárást vonhatja maga után.

A Szövetség törekszik tagjai etikai és szakmai színvonalának emelésére, ezért szükség szerint felülvizsgálja és újra közzé teszi az Etikai és Fegyelmi Kódexet, illetve annak alapján a hivatás gyakorlását részletesen szabályozó irányelveket fogalmaz meg.

2. Alapelvek

A régész hivatása gyakorlása közben egyedül vagy munkatársai vezetőjeként gyakran kerül olyan *döntési helyzetbe*, amikor a régészeti örökség megóvása vagy megfelelő interpretálása a feladat.

2.1. A régésznek döntései meghozatalánál öt alapelvet kell figyelembe vennie:

- 2.1.1. tudatában kell lennie annak, hogy tevékenysége hatással van egyrészt a hivatás, másrészt pedig a hivatást gyakorlók közösségének *megítélésére*,
- 2.1.2. tudatában kell lennie annak, hogy a régészeti örökség meg nem újítható forrás, ezért a beavatkozások tervezésénél és kivitelezésénél figyelembe kell vennie a *fenntarthatóság* szempontjait, és a régészeti tevékenység eredményeit olyan módon kell *dokumentálnia*, hogy a feltárt információk a jövő nemzedékek számára minél teljesebben megmaradjanak,
- 2.1.3. tudatában kell lennie annak, hogy a régészeti tevékenység eredményeit *hozzáférhetővé kell tennie* a kortárs társadalom számára,
- 2.1.4. tudatában kell lennie annak, hogy a régészeti örökség értelmezése hatást gyakorol a társadalom tagjainak ismereteire, identitására,
- 2.1.5. tudatában kell lennie annak, hogy a régészeti munka minősége jelentősen befolyásolhat más, társadalmi vagy gazdasági szempontból fontos tevékenységeket.

3. Az alapelvekhez kapcsolódó általános szabályok

- 3.1.1. A régésznek szakmai tevékenysége során olyan viselkedést kell tanúsítania, amely méltó a hivatás és a régészek közösségének társadalmi megbecsüléséhez és elismertségéhez.
- 3.1.2. A régész nem tanúsíthat olyan magatartást, amely rossz fényt vethet a régészeti hivatásra vagy a Szövetségre.
- 3.1.3. Döntéseit mindenkor jóhiszeműen, az elvárható legnagyobb körültekintéssel kell meghoznia.
- 3.1.4. A régésznek ismernie kell a tevékenységére vonatkozó hazai és nemzetközi jogszabályokat, az előírt feltételeknek személyében meg kell felelnie, azok előírásai szerint kell cselekednie, az irányítása alá tartozó munkatársaktól ugyanezt kell megkövetelnie.
- 3.1.5. Törekednie kell az eltérő érdekek egyeztetésére, a régészeti örökség sérelme nélküli konszenzus kialakítására.
- 3.1.6. Kerülnie kell a régészeti tevékenységgel kapcsolatos túlzó, félrevezető vagy nem bizonyítható, megalapozatlan kijelentéseket.
- 3.1.7. Tiszteletben kell tartania mások szellemi teljesítményét, és az ehhez fűződő szerzői jogait.
- 3.1.8. A régésznek meg kell győződnie arról, hogy a birtokába jutott információk nem bizalmas jellegűek-e, és azokat jellegüknek megfelelő módon kell kezelnie.
- 3.1.9. A régész csak olyan munkát vállalhat el, amelyhez megfelelő képesítéssel és jártassággal rendelkezik.
- 3.1.10. A munka elvállalása előtt meg kell győződnie arról, hogy rendelkezésre áll-e a megfelelő minőségű munkavégzéshez szükséges időtartam, továbbá a pénzügyi, humán-erőforrás és infrastrukturális feltétel.
 Arról van szó, hogy a régész akár egyéni munkavállalóként, akár munkacsoportot irányító felelős személyként vizsgálni köteles a szóban forgó feltételek létét vagy nem létét. Minden esetben elvárható, hogy saját kompetenciáján belül ezeket a feltételeket biztosítsa, a hatáskörén túl eső problémákra pedig figyelmeztesse az illetékeseket.
- 3.1.11. A régésznek munkája során mindenkor törekednie kell a legmagasabb szakmai minőségre.
- 3.1.12. A régész által végzett szerződéses munkának átláthatónak, kiszámíthatónak és ellenőrizhetőnek kell lennie. Ennek érdekében arról nyilvánosan hozzáférhető Árképzési Szabályzat alapján tervet kell készítenie.

Jelenleg még sajnos nem áll rendelkezésre ilyen árképzési szabályzat és szerződéstípus, azonban elkészítése rövid időn belül elkerülhetetlen, ezért az MRSZ vállalja, hogy kezdeményezi az ilyen minta-szabályzat megalkotását. Természetesen az lenne a legjobb, ha születhetne egy olyan egységes dokumentum, melyet minden intézmény el tud fogadni, és saját ügyrendjébe is tud illeszteni.

- 3.1.13. A munka felelős vezetőjeként tevékenykedő régésznek biztosítania kell, hogy az irányítása alatt dolgozó régész szakemberek betartsák az Etikai Kódex tartalmát. Ez esetben a kötelezettség független attól, hogy a kötelezettek (beosztottak) tagjai-e a Szövetségnek vagy sem. Mivel a Szövetség egy tagjának irányítása alatt dolgoznak, a vezető vállal felelősséget munkájukért.
- 3.1.14. Vissza kell utasítani a szakszerűtlen, jogszerűtlen, előírásokba ütköző igényeket, valamint ajándékokat, adományokat, kedvezményeket, illetve egyéb juttatásokat, melyek félreértésre adhatnak okot, vagy azt a látszatot kelthetik, hogy általuk a régész döntéseiben befolyásolhatóvá válik.

4. Az alapelvekhez kapcsolódó részletes szabályok

4.1. Viszony a régészeti örökséghez

- 4.1.1. A régész felelősséget visel a gondjaira bízott régészeti örökségért, ezért törekednie kell arra, hogy a régészeti örökség forrásértékének fennmaradása minél teljesebben biztosított legyen.
- 4.1.2. Visszafordíthatatlan beavatkozással járó vizsgálatra csak olyan esetekben kerülhet sor, ha az tudományosan indokolt, és a leletanyag, valamint az információk megőrzésének feltételei rendelkezésre állnak. Nem szabad olyan utasítást adni vagy végrehajtani, amely veszélyezteti a régészeti emlékek állapotát, vagy bármi módon csökkenti forrásértékét.
- 4.1.3. Tilos olyan roncsoló jellegű kutatásokat kezdeményezni, illetve elvállalni, melyhez nincsenek teljes körűen biztosítva a szakszerű munkavégzés feltételei.
A roncsoló jellegű kutatások alatt elsősorban az ásatást értjük, de ide tartozik minden, visszafordíthatatlan hatással járó beavatkozás. A tilalom azokra az esetekre vonatkozik, amikor nem kellően megalapozott szakértelemmel és jártassággal kíván valaki olyan kutatásba kezdeni, melynek sikeres befejezéséhez a személyi, anyagi vagy tárgyi feltételek részben vagy egészben hiányoznak.
- 4.1.4. A régész szakmai felelősségi körébe tartozik, hogy a jelenségek milyen körét mozdtítja el eredeti összefüggéseiből, illetve hagyja meg az utókor számára. Ezért a roncsoló jellegű kutatási módszerek alkalmazását a feltétlenül szükséges mértékűre kell korlátozni.
- 4.1.5. A régészeti beavatkozások csak a beavatkozás céljával összhangban lévő feltárási kiviteli terv alapján végezhetők. A terv egyes fázisainak ütemezésénél ésszerű és tartható határidőket kell megállapítani.
A feltárási kiviteli tervvel majdnem ugyanaz a helyzet, mint az árképzési szabállyal, azzal a különbséggel, hogy általában mindenki készít valamilyen tervet, de ennek sem tartalmi követelményei, sem szerkezete nincsenek kidolgozva, egységesítve.
- 4.1.6. Ahol nincs lehetőség a forrás *in situ* megőrzésére, ott részletes helyszíni vizsgálatral és pontos dokumentáció készítésével kell megőrizni az információkat.
- 4.1.7. A régésznek gondoskodnia kell a leletanyag állapotának megőrzéséről addig, amíg azt raktárban el nem helyezik. A leletanyagot csak olyan raktárban lehet elhelyezni, ahol biztosított annak megfelelő állapotban történő megőrzése.
Itt ismét arról van szó, hogy a régész kötelessége ezen feltételek biztosítása mindaddig, amíg az kompetenciájába tartozik. Ezen túl azonban továbbra is felelőssége, hogy az illetékesek figyelmét újra meg újra a problémára irányítja.
- 4.1.8. A dokumentációban minden szakmailag lényeges információt a későbbi kutatást lehetővé tevő módon rögzíteni kell. A dokumentációt indokolatlan késedelem nélkül le

kell zárni, és a jogszabályok által meghatározott közintézményekben való elhelyezés útján hozzáférhetővé kell tenni.

- 4.1.9. A régész és közvetlen családtagjai birtokában nem lehet régészeti gyűjtemény vagy régészeti lelet.

4.2. *A régészeti munka szakszerűsége*

- 4.2.1. A régésznek folyamatosan fejlesztenie kell szaktudását annak érdekében, hogy hivatását felelősséggel el tudja látni.
- 4.2.2. A dokumentáció készítésén túl a régészeti tevékenység részét képezi a feltárt anyag gondozása és a hozzájuk kapcsolódó adatok további elemzése. Az elemzés elkészítése, a feldolgozás irányítása a feltárás felelős vezetőjének kötelessége, amely személyétől elválaszthatatlan. Ugyanakkor tiszteletben kell tartani a feltárásban részt vevő többi szakember szakmai céljait és érdekeit is.
- 4.2.3. Az elemzés és feldolgozás ütemezését a feltárási kiviteli tervben rögzíteni kell. A tervben vagy jogszabályokban biztosított publikálási határidő letelte után a feltárás közzétételére az Etikai Kódex elveinek figyelembe vételével bárki igényt támaszthat. Felmerülő vitás kérdésekben a Fegyelmi Bizottság dönt.

4.3. *A régész viszonya az örökségvédelmi intézményekhez.*

- 4.3.1. A régészeti munka elsősorban múzeumokban történik. Ezen túl azonban a régészeti tevékenység részesei a kutatóintézetek, egyetemi tanszékek, az örökségvédelmi hivatal és a helyreállítással foglalkozó állami intézmény, továbbá a régészeti feladatok ellátására létrejött magánvállalkozások (a továbbiakban együtt: örökségvédelmi intézmények).
- 4.3.2. A régészeti örökség megóvása érdekében a régésznek alkalmazottként, kutatóként és vállalkozóként egyaránt együtt kell működnie az örökségvédelmi intézmények vezetőivel és munkatársaival.
- 4.3.3. Cselekvő részvétellel kell segíteni az intézmények belső szabályzatainak, előírásainak kidolgozását, aktualizálását és betartását.
- 4.3.4. Saját felelősségi körén belül gondoskodnia kell arról, hogy a munkahelyi belső szabályzatok megfeleljenek a hazai és nemzetközi előírásoknak, irányelveknek.
- 4.3.5. Folyamatosan figyelemmel kell kísérnie a régészeti örökség állapotát, és a szükséges intézkedéseket meg kell tennie.
- 4.3.6. Ha régész önálló vállalkozás tulajdonosa, vezetője vagy alkalmazottja, rá és vállalkozására ugyanilyen módon vonatkoznak az előírások.
- 4.3.7. Közalkalmazotti vagy köztisztviselői jogviszonyban álló régész vagy közeli hozzátartozója nem birtokolhat olyan vállalkozást, vagy nem lehet tagja, tulajdonosa, alkalmazottja, megbízottja, tisztségviselője olyan gazdasági társaságnak, amely a munkakörével azonos, vagy a régészet tevékenységi körébe tartozó feladatok ellátására irányul, és ezáltal összeférhetlenség jön létre.

Az összeférhetlenség az Etikai Kódex értelmezésében jóval tágabb, mint a közalkalmazotti törvény szerint. Összeférhetetlennek ítéljük azokat a vállalkozásokat, melyeket valamely intézmény bármilyen beosztású alkalmazottja, hozzátartozója hoz létre és működtet, ha a vállalkozás tevékenységi köre akár csak részben is azonos az intézményével, és így a vállalkozás bevétele az alkalmazott bármilyen döntésétől, szakvéleményétől függhet. A tevékenységi kört is tágabban értelmezzük, hiszen nemcsak az intézmény illetékességi területét vesszük figyelembe, hanem magát a tevékenységet. Összeférhetetlennek tartjuk az azonos feladatellátással létrehozott (tulajdonolt) több vállalkozást is. Nem tartoznak ide azok a (kényszer)vállalkozások, melyek kizárólag publikációk létrehozása, vagy oktatási feladatok ellátása céljából működnek, hiszen ezekben az esetekben nem áll fenn egyik kizáró feltétel sem.

4.4. *A régész viszonya munkatársaihoz*

- 4.4.1. A régésznek tiszteletben kell tartania az irányítása alatt dolgozók szakmai fejlődési érdekeit, általános munkavállalói jogait, és tekintettel kell lennie az esélyegyenlőségi szempontokra, az emberi méltóságra.
- 4.4.2. A régészeti lelethez, a lelőhelyhez és a dokumentációhoz a régésznek elsősorban nem jogai, hanem kötelezettségei fűződnek. Ezért minden esetben arra kell törekednie, hogy a leletanyag/lelőhely állapota a legmegfelelőbb legyen. A régésznek terepi kutatómunkája során tehát kötelessége a lelőhely védelmét legjobban biztosító állapotról gondoskodnia, a feltárt leletanyag nyilvántartásában, feldolgozásában és publikálásában részt venni, és e tekintetben a legmegfelelőbb szakértelemmel rendelkező kollégákkal együttműködni.
- 4.4.3. Nem szabad a lelőhelyet és a leletanyagot, továbbá a hozzájuk kapcsolódó adatokat a jogszabályokban előírt határidő után visszatartani, hozzáférhetetlenné tenni.
- 4.4.4. A régésznek tiszteletben kell tartania munkatársai, kollégái tudományos érdeklődését és szakmai terveit. Nem szabad olyan megbízást vállalni vagy olyan kutatást indítani, végezni, mely mások jogos szakmai érdekeit sérti. Nem szabad a szakmai együttműködés keretében kapott adatokat, információkat jogosulatlanul vagy megfelelő hivatkozás nélkül felhasználni, továbbadni. A régészeknek kölcsönösen tiszteletben kell tartaniuk egymás szakmai érdekeit, és segíteniük kell egymást, hogy a szakmai tevékenységhez szükséges valamennyi információhoz hozzáférhessenek.
Itt különös hangsúly van a kölcsönösségen. „Üzleti” érdekből nem szabad például megtagadni egy-egy szakvélemény, vagy hatástanulmány készítéséhez szükséges adattári hozzáférést, ugyanakkor a készítőtől az is elvárható, hogy kész munkája egy példányát az érintett intézmény(ek) rendelkezésére bocsássa.

4.5. *A régész viszonya a megbízókhöz (beruházókhöz)*

- 4.5.1. A régész munkája befolyásolhatja más társadalmi vagy gazdasági szempontból fontos tevékenységeket, de ebben az esetben sem térhet el a fenntarthatóság elvétől.
- 4.5.2. A régésznek tiszteletben kell tartania a szerződésben vállalt kötelezettségeket, azonban nem fogadhat el olyan feltételeket, amelyek akadályoznák őt abban, hogy megfelelő minőségű munkát végezzen, vagy a szakmailag indokolt következtetéseket levonhassa. Nem fogadhat el olyan feltételeket sem, amelyek megfosztják őt az adatok további elemzésének, feldolgozásának vagy publikálásának jogától.
Előfordul ugyanis, hogy a megrendelő kiköti a megrendelt szakvélemény, hatástanulmány, dokumentáció publikálási feltételeit vagy eleve kiköti az eredményt, vagy a levonandó következtetéseket. Csak olyan feltételeket szabad elfogadni, melyek révén nem sérülnek a régészeti örökség érdekei és a tudományos eredményekhez fűződő szerzői jogok.
- 4.5.3. A megbízóval létesített kapcsolat során nem köthető olyan kompromisszum, vagy nem adható olyan engedély, amely a régészeti örökség dokumentálatlan pusztulását eredményezheti.
- 4.5.4. A megbízóval szemben támasztott követeléseknek, legyenek azok pénzügyi vagy természetbeni jellegűek, az elvégzendő feladathoz kell igazodniuk, azzal arányosnak kell lenniük.
- 4.5.5. A megbízóval kapcsolatos anyagi természetű eljárások (árajánlat, számlázások, stb.) során mindenkor arra kell figyelemmel lenni, hogy a feladat ellátásának tényleges és teljes költségei érvényesüljenek, ugyanakkor ne keletkezzenek indokolatlan, a feladat ellátásával össze nem függő kiadások vagy számlák. A megbízótól származó pénzügyi forrásokat csak a szerződésben meghatározott feladatokra szabad fordítani, abból más tevékenységet, vagy feladatot finanszírozni nem szabad.
Ismételtlen a régésznek, mint egyénnek a kötelezettségéről van szó, és nem az őt alkalmazó intézmény eljárását szabályozzuk itt. Más a helyzet persze, ha az intézmény vezetője

történetesen régész, és a Szövetség tagjaként az Etikai Kódex szabályainak betartását vállalta.

- 4.5.6. A megbízót minden esetben tájékoztatni kell a régészeti örökség védelmével kapcsolatos jogairól és kötelezettségeiről. Nem szabad adatokat, információkat elhallgatni vagy a megbízót bármilyen módon félrevezetni. A munka ideje alatti folyamatos kapcsolattartás, konzultáció és együttműködési készség hasonlóképpen elvárt kötelezettség.

4.6. *A régész viszonya a társadalomhoz*

- 4.6.1. A régészeti tevékenység eredményeit hozzáférhetővé kell tenni a kortárs társadalom számára.
- 4.6.2. A régésznek munkája céljáról és eredményeiről közérthető formában, felelősen kell tájékoztatnia a sajtót vagy egyéb úton a nagyközönséget.
- 4.6.3. A régész hivatásához hozzátartozik a köztudat formálása, ezért tevékenysége során fel kell világosítania az érintetteket a fenntarthatósági elvekről és a dokumentációkészítés fontosságáról.
- 4.6.4. A régésznek hivatása gyakorlása során kellő tapintattal kell eljárnia, és ügyelnie kell arra, hogy ne sértse mások jogos, illetőleg méltányolható érdekeit.
- 4.6.5. Együtt kell működni a hazai és nemzetközi jogalkalmazó szervezetekkel és hatóságokkal (örökségvédelmi hatóság, ügyészség, bíróság, rendőrség, vám- és pénzügyőrség, természetvédelmi őrszolgálat, szabálysértési hatóság) a régészeti örökséget veszélyeztető magatartások, cselekmények megelőzése, felfedése és elbírálása érdekében.

5. Hatályba léptető rendelkezések

Jelen Etikai Kódexet a Magyar Régész Szövetség Közgyűlése a 2006. december 4-i ülésén fogadta el, és 2007. január 1-jén lép hatályba. A 4.1.9., továbbá a 4.3.7. pontokba ütköző helyzeteket a hatályba lépéstől számított három hónapon belül kell megszüntetni.

Az Etikai Kódex közzététele a Szövetség honlapján történik.

Az Etikai Kódex módosítása az Elnökség vagy a tagság 15%-ának kezdeményezésére, a Szövetség közgyűlésének egyszerű többségével lehetséges.

Az Etikai Kódex rendelkezéseit a 2007. január 1-je előtt indult ügyekre és cselekményekre nem lehet alkalmazni.

2. Kapcsolódó jogszabályok

Magyarországi jogszabályok:

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény;

A kutatás-fejlesztésről és a technológiai innovációról szóló 2004. évi CXXXIV. törvény;

47/2001. Kormányrendelet a múzeumi intézményekben folytatható kutatásról;

18/2000. NKÖM-rendelet a kulturális szakértők működésének engedélyezéséről és a szakértői névjegyzékek vezetéséről;

18/2001. NKÖM-rendelet a régészeti lelőhelyek feltárásának, illetve a régészeti lelőhely, lelet megtalálója anyagi elismerésének részletes szabályairól;

17/2002 NKÖM-rendelet a kulturális örökség hatósági nyilvántartásáról;

20/2002. NKÖM-rendelet a muzeális intézmények nyilvántartási szabályzatáról;

4/2003. NKÖM-rendelet az örökségvédelmi hatástanulmányról.

Nemzetközi jogszabályok, egyezmények:

2006. évi XXIX. tv. a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában létrejött UNESCO-egyezmény (hágai egyezmény 1954, 1999.) kihirdetéséről;

UNESCO-egyezmény az élő hagyomány védelméről (2003);

2001. évi XXVIII. tv. a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló UNIDROIT-egyezmény (1995) kihirdetéséről;

UNESCO-egyezmény a víz alatti kulturális örökség védelméről (2001);

149/2000. Kormányrendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és az Európa Tanács tagállamai között, 1992. január 16-án kelt, Vallettában aláírt, a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről.

A régészeti örökség gondozásának és védelmének kartája. ICOMOS Lausanne 1990.

1979. évi 2. tvr. a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona átruházásának megakadályozást és megelőzést szolgáló eszközökről szóló UNESCO-egyezmény (1970) kihirdetéséről.

A régészeti ásatásoknál alkalmazandó nemzetközi elvek és ajánlások. UNESCO 1956.